

SĂMÂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

Redacția și Administrația
BUCUREȘTI
Strada Regală, 6

SUPT DIRECȚIA UNUI COMITET

ABONAMENTUL
10 lei pe an

PROCESUL UNEI RĂSCOALE DE ȚERANI

Acuma cîteva luni, se vorbea cu multă patimă, cu multă frică, cu și mai multă fățarnicie și cu foarte puțină înțelegere și compătimire adevărată, despre răscoalele țerănești din Moldova de jos. Sătenii din unele părți ale Ținuturilor Vaslui și Roman se înțeleseseră pentru a căpăta cu ori-ce preț pămînt, — cum, de almintrelea, orașenii se înțeleg, organizîndu-se în partide politice, pentru a căpăta budget. Ei se duseseră, în mari cete flămînde și rătăcite, pentru a cere o împărțire de moșii, — precum orașenii se strîng în mulțimi zgomotoase și îndrăznețe pentru a cere Regelui schimbarea Ministeriului. Deosebirea era numai că țeranii înțelegeau să plătească pentru țarina ce li s'ar da, și ar fi plătit-o de sigur, precum plătesc dările lor cele mari, pe cînd orașenii se feresc pe cît pot de a răspunde dările lor cele mici. Li s'a răspuns ca nu este pămînt la Iași, ci să se întoarcă acasă și să facă jalbă de acolo. Oamenii de cuvînt, ei s'aū dus înapoi, și cei din Suhuleț aū cerut primarului să aducă din condeiu o plîngere frumoasă, de care să se înduioșeze acel zeu crunt și atotputernic, pe care țărînia noastră îl numește-Guvern și îl crede în stare să facă toate minunile. Primarul era un cămătar, care creștea prețurile pămînturilor și pe care nu-l iubia nimeni din sat, nici chiar rudele lui de aproape: cine știe ce proprietar sau ce funcționar de mîna a doua îl făcuse primar ca să-și poată căuta împreună de interese. Primarul mai era și un om cu cunoștinți de lume, care știa că la București nu li place să se știe că sînt undeva oameni fără pămînt, cari, neștiind altă muncă, mor de foame. El nu a vrut, deci, să aștearnă *suplica*. Era pe atunci toiu arzător al verii; în Ținut nu se făcuse decît pînea scumpă a grîului, pe care boierul o vinde morarilor din oraș sau străinilor de departe; foile păpușoiului închiriat se răsuciaū, galbene, pe ogoarele pline de pulbere: deci pentru iarnă rămînea mila boierului și a Guvernului, de care nu poate să fie sigur și bucuros nimeni. Astfel, bieții oameni s'aū supărat pe primar, și, judecînd după vechi norme care aū fost,

veacuri întregi, datină, dar acum nu mai sînt lege, ci păcat greu împotriva legii, l-au mazilit cu tărăboiul mare și i-au luat din mînă pecetea, cu care, de ahmintrelea, nu știaū ce ar putea să facă. *Legal* aceasta se chiamă o răscoală: ce ar fi, în adevăr, dacă toți sătenii cărora li se impune prin o mie de mijloace un primar rău, s'ar ridica și i-ar lua pecetea, «simbolul autorității?» Și tulburătorii știaū din experiența altora, nu că aū făcut o faptă rea, ci una care nu se îngăduie astăzi, pe care nu o suferă Guvernul. Ei știaū ce-î așteaptă acum: armata. Și, ca unii ce sînt dintr'un neam viteaz, vestit de dirz și de îndărătnic cînd crede că are dreptate, ei aū rupt reteveie din garduri, aū sunat clopotele, ca pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, aū trimes olăcări la toate satele de prin prejur, unde, pe ogoare și în inimă, era cam aceiași stare de lucruri, și s'aū gătīt de apărare, alegîndu-și un căpitan, tot ca pe vremea lui Ștefan, al cărui an jubilar era tocmai acesta. Nicī vorbă să aibă la îndemînă puști sau pistoale, cu toate că atîția dintre dînșii făcuseră oastea și alții erau vechi vînători, vierī și jitari, deprinși a trage bine. Domnul de la oraș care-ī întărise în credința lor că se vor împărți pămînturile lăsate de Ștefan-cel-Mare, un neimțesc Buttman, tipograf, gazetar și agent electoral al cui il plătia, era o biată secătură singuratecă și nu putea împărți alte arme decît fulgerele ziarului său, pentru care cerea abonament de la acești săraci.

Trenurile aū adus rāpede jandarmī rurali, cu cari țerānimea noastră nu se împacă, fiindcă se poartă adesea ca și micī funcționari abusivi, și trupe de infanterie și cavalerie. Acum 10—20 de ani lucrurile s'ar fi petrecut astfel: un domn civil ar fi ieșit din rîndurī și ar fi rostit, în vuietul de furtună al chiotelor și ciocniturilor de retevei, cîteva cuvinte într'o limbă ciudată pe care țeraniī, ca drepti Romīni ce sînt, nu o înțeleg: el ar fi făcut adecă «somație»; apoi oastea s'ar fi rāpezit asupra reteveielor, împușcînd și cālcînd în picioarele cailor. Morții s'ar fi îngropat, rāniții ar fi stat în spitale pānă s'ā-ī judece; iar un ministru, brav ca Napoleon dupā Austerlitz, ar fi anunțat Camerelor că ordinea a fost restabilită.

Acum însă sîntem mai cumiņți. E drept că soldații, ai căror cai costă scump și trebuie pāziți de rāceală, aū dat afarā din ocoale, în ploaie vitele rāsculaților. Dar, cînd a fost la adecă, s'a gāsīt cine sā vorbească țeranilor în graiul lor, și astfel o singurā șarjā a fost de ajuns ca sā plece capetele, dacă nu sā moaie inimile. Spre marea părere de rāu a opoziției, care, ca orice opoziție romānească, are nevoie din cînd în cînd de țeranī asasinați de către Cirmuire, n'aū fost

decît cîțiva răniți de căzătură și calul lovit al unui domn locotenent, care cal a suferit daune într'o regiune ce nu s'a putut precisa pe deplin în cursul procesului. Dreptatea cerea sfaturi și îmbunări. Dar legea modernă, franțuzească, e rea și cere răzbunare. Vinovați au fost, cum au spus-o și ei, fără încunjur, toți, căci nu a fost nici-unul care să nu creadă că i se cuvine pe plată pămîntul arendat Evreilor, Bulgarilor și Grecilor și care să nu fi fost hotărît a da cu bățul pentru aceasta. Toți sînt însă destui pentru iertare, prea mulți pentru judecată. S'au luat astfel cîțiva, mai mult la întîmplare, și moșnegi, cari se tîrau, și mai tineri, cari mergeau în pasul cailor jandarmilor. Au ajuns la oraș, au intrat în temniță, au stat acolo cîteva luni — săracii cei de acasă! —, și procesul lor s'a judecat acum cîteva zile.

Ciudat proces !

E vădit că acușații nu înțelegeau nimic din formele dreptății europene. La instrucție, ei au iscălit ce li s'a cerut. «Adecă dacă mi-ai fi spus d-ta să zic așa», a spus unul din ei către președinte, «nu aș fi zis ?» Cum puteau ei să priceapă rostul acelor cîțiva domni, dintre cari unul, fiindcă era procuror, îi înfunda cît mai rău, iar alții, fiindcă erau avocați, îi scoteau albi ca zăpada? Și printre noi, cărturarii, sînt atîția cari se încrucesc zilnic asupra rostului acestor vechi proceduri medievale din alte țeri cu alte datini. Au spus ce știa, și, fiindcă au vorbit lămurit, cum e obiceiul acestui neam, au fost numiți obraznici. Apoi au așteptat, gata și pentru una și pentru alta. Și, cînd jurații i-au achitat, ei au mulțămît plîngînd.

Jurații au făcut bine. Însă ar fi fost și mai bine dacă, în acea mulțime strînsă la proces, s'ar fi găsit oameni pentru două lucruri : pentru a strînge bani de ajutor în folosul celor și mai nevinovați de acasă și pentru a da oamenilor cîteva sfaturi și învățături, asupra cărora să se gîndească pe cale, încredințîndu-se în același timp că durerile satelor răzbat în sfîrșit și pînă la orașe.

N. IORGA.

CUGETĂRI

Lenea nu e odihnă, și de aceia-i lipsește mulțămirea.

*

Pentru a te deosebi de ceilalți poți vorbi mai frumos limba lor ; alții vorbesc, în loc, o limbă străină, ceia ce e mai ieften.

X.

CĂTRE PACE

I.

O zină!

Nu-î printre noi un suflet să nu poarte
Dorința pămîntescului tău rai, —
Spre tine'ntindem dreapta toți, — dar vai!
Trecutul plin de lacrimi ne desparte;
Tot fulgeră de dincolo de moarte

Însingerata spad'a lui Mihai...
Iar la lumina ei cetim de-odată
Și slava și durerea noastră toată:
Măreț, fulgerător, dar fără ură,
Veni — și s'aū plecat supuși Carpații
Și-o clipă, după un mileniu, frații
Viu minile-și întind: se cunoscără..
El a căzut răpus de-a nopții gloată
Și-ai lui s'aū risipit tăcuți, în cete,
Dar minile ce s'aū atins odată
Se caută și azi cu vechea sete.

El a căzut, dar visul lui nu moare:
Din groapa-i tănuită crește-o floare,
Mereu se 'nnalță floarea 'nlăcrămată
Și-a ei mireazmă umple țara toată...

Iea-ți zborul înapoi! În fiecare
Trecutul plin de răni e încă viu —
Domnește 'n toți un duh de răzbunare.

Vii prea de timpuriu:
De-ar amuți în mina noastră durdă,
Ce-ar zice sfinta umbră de la Turda,
Al neamului străjer?
Ce-ar glăsui strămoșii din morminte,
Cînd am uita dorințele lor sfînte?
Iea-ți zborul către cer!

Iar, cînd vom vindeca străvechea rană,
Cînd visurile fi-vor întrupate,
Iar nedreptăți de veacuri — răzbunate,
Noi cei d'întăiî din lumea pămînteană

Cu flori te-om aștepta,
Cu doine voî chema cereasca mană:
O zină! Vie 'mpărăția ta
Să ni păzești a neamului icăană...

II.

Înnăbușite glasuri vuiesc ca din pământ —
 Tot crește-adîncul murmur: Zădarnic vii și-atunci!
 Noi sîntem închinații mîntuitoarei munci,
 Dar rodul trudei noastre se risipește 'n vînt...
 O zină! Cei puternici ne pun în jug, de prunci,

Și anii trec zădarnic,

Căci nu-î a noastră casa pe care o zidim;
 Pămîntul pentru care am plîns și suferim
 Pe noi ne'ngroapă numai; iar pentru ei e darnic;
 Chiar pe Isus ce-odată s'a coborît pe lume
 Să plîngă împreună cu cei îngenunchiați,
 Pe El chiar ni-l furară, și azi în sîntu-î nume
 Cel tare 'mpilă slăbii, iar fratele pe frați.
 C'un semn, c'o mîngîiere ni-ar împlînzii amarul.
 Căci nici eterna viață ce ni-o șoptește-altarul,
 Nici sorii ce descopăr un colț din univers,
 Nimic nu prețuiește cît un fior de milă —
 Cît clipa sîntă 'n care o mină de argilă
 A mîngîiat o rană și-o lacrimă a șters...

O zină! Dacă 'sceptru-ți va fi să'ncremenească

În formele de aștăzi viața pămîntească,
 Rămii mai bine 'n lumea visării ne'mplinite!
 Ce bine-ai tu oare mulțimii oropsite,
 Crușînd-o de popoare asupra-î ridicate,
 Cînd îi rămîn acasă călăii în chip de frate...
 Viî prea de vreme. Omul e încă slab sau rău,

Nedemn de raiul tău...

Dar vor apune zeii tiranii de la o vreme
 Și nu va fi pe lume nici sclav, nici domnitor;
 Ci pîn'atunci pămîntul, visînd de viitor,
 Asemeni unui suflet ce de păcate geme,
 Va trebui să-și facă osînda'n Purgator:
 Cu torțe-aprinse robii, zburînd din loc în loc,
 Vor îmbrăca pămîntul într'un veșmînt de foc,
 Vijelioase flacări vor mistui palate,
 Vor șterge orice urmă din vechea nedreptate
 Și pînă 'n bolți vor crește, cercînd la cer intrare...
 Iar, cînd se va desface de-a lor îmbrățișare,
 Pămîntul, vechiul tată, va fi ca renăscut,
 Va scutura, c'un geamăt, robia din trecut...
 Atunci de pretutîdeni va curge viața nouă.

În orișice ungher

Copii cu ochii umezi de a nădejdiî rouă,
 Cu brațele întinse te vor cerși din cer.

III.

O zină! În nădejdea minunii, cine știe
 De cite ori pe cruce va mai muri Isus?
 Și mulți din noi găsi-vor o moarte timpurie:
 Îi va ucide dorul de pace și fătăie —
 Întinderea de brațe spre umbra ta de sus.

Dar, dacă ești aievea așa cum te visăm
 Și dacă după veacuri putem să te ntrupăm
 Prin lupte uriașe și jertfe de eroi,
 Atunce nu se plinge niciunul dintre noi.
 Ce este o durere și-o lacrimă ce'nseamnă,
 Când tînăra nădejde la luptă te îndeamnă?
 Și ce-i să cazî, cînd viața n'o pierdem în zădar,
 Cînd trupurile noastre sînt pietre de altar,
 Cînd fiecare știm,
 Că făurim o lume ce-o vor primi ca dar
 Acei ce nu sînt încă și totuși îi iubim?

P. CERNA.

CLACA¹

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Moș-Precu își încarcă Țiganiî în căruță și se duse acasă. Însera, și flăcâii și fetele începeau a veni din spre Broșteni, chiuind și țipînd prin umbra livezilor. Icuță își începu cîntecele lui vestite în Ținut.

Țiganul era amarnic de fudul. Îl chemau toți din toate părțile, din toate satele de prin prejur, și el nu-și mai încăpea în piele. Umbla c'o redingotă roșcată, care de-abia îi ajungea pînă la mijloc, căci el era nalt, lung și slab. De-asupra obrazului osos, cu mustațile și barba pîrlite ca mătasa păpușoiului, de-asupra ochilor negri, scînteietori, se înălța o pălărie tare, rotundă ca un ceanaș. Și avea Țiganul și mănuși de piele de căprioară, rupte și unse ca vai de ele, dar mănuși. I le dăduse cucoana doftorului, cea care tira cu frînghiuța cînele după dînsa.

Cucoana ceia avea o mulțime de gusturi, de se minuna tot tîrgul Șomuzului. Doftorul era cam bătrîn și o lăsa în plata Domnului, să-și facă mendrele. Așa, ea avusese gust să cheme pe Icuță și să-l puie să-i cînte de dragoste. Atunci îi dăduse și mănușile, să cînte cu ele pe mîni, ca la boierî. Și de atunci Icuță, începu să-și uite și limba și cîntecele vechi. Vorbia ca boierii, c'ăsa-i fasonul la modă, și urla cit ce putea:

Cu înfocare eû îl iubesc
 Și pentru dînsul eû mă julfesc!

¹ Fragment din volumul «Crișma lui Moș-Precu», apărut de curînd.

Totuși, la moș-Precu își venia în fire, căci spinarea lui putea să mărturisească multe taine. Lăsa boieria la o parte și zicea țerânește.

Tată-său Hasanache, tovarășul lui cu cobza, rămăsese tot prost, ca în vremile vechi: cu căciula ruptă, cu sumanul petecit cu roș, și c'o barbă aspră și zbirlită, de băga în boale pe toți copiii. Cea mai mare bucurie a lui era la Sfintul Vasile, când se ducea în sat și cînta colinză pe la ferestre, zdrîgnînd din cobză. Oamenii îl cinstiau cu carne de porc cîte-odată și în totdeauna cu cîte-un pahar de rachiū. De-aceia moș-Hasanache de la o vreme prindea să mirîie numai, pe la ferestre, de se minunau oamenii, ca de alte cele. Pînă în capătul cellalt al satului n'ajungea niciodată: se culca în paie la jumătate de cale, undeva într'o șură, mormîind fericit un cîntec pe care nimeni nu-l mai înțelegea. Atîta se știa că era vorba în el de *hlînînă* și rachiū.

Icuță și Hasanache începură a cînta:

«Lelea albă cum e cașul
Se iubește cu nînașul...»

Moș-Precu anină un finar mare de un căprior al șurii de lingă livadă și, în lumina slabă, flăcăii și fetele făcură roată printre glugile cu strujeni. Se auziau glume innăbușite, chicote, și fetele, pișcate pe ascuns, țipaū așcutit: «Hiū! ardă-te focul să te ardă!...»

Veniaū și gospodari mai stătuți. Veni și moș-Neculai Zadoina, cu mătușa Casandra și cu Zaharia, veni și baba Maranda cu moșnegelul ei Chichiuță, mititel cu obrazul zbîrcit; veni și Gherasim, și Ion Răduțu, pîndarul Halmului, cu nevastă-sa Anica, o femeie voinică și frumoasă cu ochii căprii. Bărbatu-său Răduțu, un hoțoman cît un munte, îi făcea multe zile fripte, o bătea și o chinuia mai rău decît un păgîn.

Și, pe cînd lăutarii cîntau cu foc, oamenii dezbrăcaū păpușoi galbeni de pănuși și-i zvîrliau în mijloc. Deocamdată vorbă multă și veselie nu prea era. De aceia moș-Precu și cu mătușa Anghelina începură a umbla cu rachiul printre clăcași.

După cei bătrîni, veni rîndul tinerilor. Moș-Precu turnă un pahar și-l întinse vătamanului flăcăilor, lui Toader-a-Oanei.

«Ia, fine, de ici, un păhărel, de te mai desmorțește...»

— Da' las', moș-Precu...

— Ia, omule, că nu-î otravă; hai, ia de ici!»

Flăcăul luă paharul și închină:

«Sărut dreapta, nînașule! sărut dreapta, nînașă!» Apoi se întoarse spre ceilalți bătrîni. «Sărut mina, moș-Neculai, și mătușă Casandra! Să trăești, biță Ioane și dumneata, moș-Gherasime...» Apoi către ceilalți: «Noroc să dea Dumnezeu, și spor!»

Duse paharul la gură și-l sorbi pe jumătate.

«Da ia de bine, băiete!» strigă moș-Precu.

Flăcăul dădu paharul peste cap. Bătrînul și mătușă-Anghelina trecură

mai departe și se ciorovăiră și cu ceilalți. Toți se apărau, apoi închinau și sorbiau băutura. Fetele mai țipaă, se mai oțeriaă, dar mătușa nu li da răgaz:

«Da bea, fată hăi! ăăă... ia uite la dînsa: parcă-î o vrabie...»

Pănușele, trase răpede, scrișniau ascuțit; în jurul desfăcătorilor se grămădiau mormane albe, și roata galbenă de păpușoi creștea, pe cînd oamenii vorbeiau de una de alta, flăcăii și fetele șuguiău cîte-o leacă, iar scripca cînta limpede în liniștea nopții.

Deodată moș-Precu strigă:

«Măi Toader-a-Oanei, măi fine! cinel-cinel: mănăstire 'ntr'un picior, — gîci ciuperca ce-î?»

Și, în hohotele de rîs, cimiliturile începură.

Baba-Maranda se ținea cu vorba de mătușa Anghelina și de morărița: se temea să le lase singure acuma, după împăcăciune. Se minuna clătî-nînd din cap, și le povestia despre nevasta lui Ion Bălan, care trăgea să moară:

«Mare comédie, zău așa! Are-un pîntece mare-mare, ia așa, parcă-î îngreunată, — și i-î greață, și i-î greață, de-î vine să se puie jos și să moară...»

— Și ce să aibă oare? întrebă morărița.

— Ia-î! comédie, ce crezi? șopti baba tainic, cu mîna la gură. I-a dat dușmanca cenușă de solomîzdră în rachiū!

Morărița se minuna, uimită; iar mătușa Anghelina zise:

«Și eu am văzut una așa: am văzut cum a vărsat, de față cu mine vre-o două sute de gîngăni. Numai așa a scăpat. Alt leac nu este, fără decît scrob cu untură de țap...»

Moș-Gherasim spunea flăcăilor că fiecare om își are ursul său:

«Da-da, zise el, nu mai țipați atîta, așa-î. Dacă n'oiu ști eu, cine are să știe? Omul cu noroc are un urs slab și jigărit de-l dă vîntul jos. Vezi c'acela umblă și se zbuciumă ca vai de el, de adună pentru stăpînul lui. Iar cel fără noroc are un urs gras și leneș care toată ziua doarme și nu face nimic...»

— Ei, Gherasime! zise moș-Precu, ursul tău de-abia trebuie să umble; eu cred că se sparge de gras!

— Nu rideți! nu rideți! strigă solomonarul, așa trebuie să fie, ce să-î faci? Eu n'am noroc, dar altfel îs om bun, să mă puî la rană...»

— Cum nu? blind și dulce ca un mănunchiū din ghimpî!

Toți prinseră a hohoti. Apoi, cînd se măi potoliră, un flăcău scăpă un șoarece nevăzut printre fete. Răcnete, țipete ascuțite, ș'un foșnet de pănuși, prin care se izbiau suratele, grămădindu-se unele în altele, mai mult de-ale dracului ce erau, decît de frică.

În lumina slabă a finarului, obrazurile păreau galbene, pierdute ca într'o piclă; și Icuță zicea cu foc, și glasurile curgeau umplînd de freamăt livezile tăcute. Păpușoi plouău sunînd în grămadă, mormanele de pănuși creștea, îngropînd grămezile de clăcași.

Zaharia ședea, desfăcînd, lingă Anica Răduțului. Schimba din cînd în cînd cu dinșa cîte-o vorbă. O cunoștea de mult, de cînd tot o vedea suind Halmul pe la moară, ca să ducă de mîncare hoțomanului de bărbat. O știa năcăjită. Într'un rînd chiar văzuse pe Răduțu miniat, după ce ieșise de la moș-Precu, oprindu-se în drum, răcînd, apucîndu-și nevasta de cap, trîntind-o, izbind-o și fărîmînd-o cu călcăile.

Acù o întrebă cum o mai duce.

«Cum s'o duc? răspunse Anica, uitîndu-se la el și zîmbind în silă; și mai bine, și mai rău, — cum dă Dumnezeu!»

— Se poartă rău Ion cu tine... și-î păcat.

— De ce să fie păcat? zise femeia. Dacă mi-î bărbat.

— Bărbat, rosti Zaharia, — dar eă femeia nu mi-aș bate-o degeaba...»

Anica oftă și nu răspunse. Ar fi putut spune multe, dar mai bine tăcea. Că de-ar fi zăpsit-o Răduțu vorbind încet cu flăcăul Zadoinei, i-ar fi tras pe drum o bătaie s'o ție minte cît a fi și-a trăi. Mai ales că auzise el că Zaharia se cam uită lung după Anica.

Printre vorbe și glume, pătrunse deodată glasul suptîre al unei fete:

«Oare ce să fie acolo? Uite-un foc pe vîrfu Halmului...»

Zarva se potoli și ochii se întoarseră spre dealul care acum, prin întunecimea nopții, nu se vedea. O lumină roșie pilpîia departe, departe. Cîte odată slăbea, se stîngea, apoi iar se aprindea, ca un luceafăr vioi.

«Nu cumva-s oameni la încărcat de fin? întrebă un glas.

— Nu, răspunse Toader-a-Oanei; din sat de la noi nu s'a dus nimeni pe Halm.»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gherasim ridică și el capul și se uită spre lumină. Zise:

«Hm! Văd. Cine știe... Apoi, după ce se gîndi o clipă, adăogi: Ce crezi? parcă-s curate dealurile acestea?»

Toți tăcură pe dată. Icuță își contenii cîntecul.

«Nu-s curate, moș-Gherasim? întrebă un glas.

— Ei, curate! ce știi tu, măi băiete! firește că nu-s curate. Cite comori nu s'aă îngropat pe-acolo pe vremea Turcilor?

— D'apoi cum!» mormăi baba Maranda.

Toți se gîndiau, în tăcere; apoi își ridicară capetele pe rînd și se mai uitară odată la focul din întunerecul Halmului.

«Ș'apoi cum, întrebă Toader-flăcăul, nu se poate apropia nimeni, să le ieie?

— Să le ieie! pe dracul! mormăi solomonarul. Crezi că-î tot așa de ușor, cum mininci mămăliga, măi băiete? Ehe-he! parcă eă n'am vrut să desgrop o comoară? Eram flăcău, așa ca tine, — și lucram cu tata la schițe, și numai văd spre seară, de pe deal venind o lumină. Și venia, venia, venia... Gherasime, zice tătucu, te uiți? — Mă uit! zic. — Dacă te uiți, du-te și pune semn, zice. Și, cum eram cu barda și cu schița 'n mină, — m'am dus și-am bătut schița cu barda, semn, drept unde văzusem arzînd focul cel albastru...

— Era albastru?

— Albastru. Și m'am dus a doua zi, să desgrop comoara. Ei, — nu era să-mi ieie Necuratul o mână? M'am dus peste cap într'o ripă, de nu mi-a mai trebui comoară cît oiū fi ș'oiū trăi! Degeaba, bre, orice comoară cu stăpînul ei. Cînd vine stăpînul, se deschide, ș'atunci a lui e, o poate ridica și cu degetul cel mic...»

Toți tăceau. Moș Gherasim zise iar:

«Nu mai departe, la cetate, la Neamț, că știți unde-i... Acolo nu sînt nouă poloboace cu galbeni? Ei, ș'apo! Șed acolo, de cînd or fi șezînd Dumnezeu știe, și nimenea nu le poate atinge!... Chiar împăratul rusesc a venit cu ghinărari, și cu oaste și cu tunuri, — și ce crezi? numai mîna a întins-o și țapăn a rămas! Cit e el de 'mpărat, da' era s'o pățescă hăt și bine! Și șed comorile acolo, ș'aū să mai șadă hăt și bine, pînă ce li-a veni stăpînul...»

Bătrînii începură să mormăiască, drept mărturisire; iar fetele și flăcăii, cu gurile căscate, foarte încredințați, se gîndesc la minunile și comorile Cetății Neamțului.

«Ș'apoî cine le-a îngropat acolo?

— Cine? Vrăjitorii... Necuratul!

— Ferească Dumnezeu! șopti baba Maranda, și-și făcu o cruce mare.

— Deac! drac mai mare decit omul singur nu-i nimeni! zise cu încredințare morarul.

— Aș! parcă nu-i și Ucigă-l Crucea? strigă moșneagul Chichiuță. Dacă l-am văzut cum vă văd... Eram cu căluțul meu... Și prinse a rîde încet, scărpinîndu-se în cap.

— Apoî da! grăi moș-Precu. Și eū l-am văzut, și încă de-aproape... Și drăcoalice încă... frumoase... Da' asta-i altă poveste...

— Spune-o, ninașule, strigară unele din fete. Cum a fost? Ian spune-o.

— V'o spun, drăcoaicelor, cum să nu v'o spun...»

Fetele chicotiră și se strinseră una în'alta. Pănușele foșniră. Toți se așezau mai bine, ca s'asculte. Focul din noaptea Halmului se stînsese. Și moș-Precu începu să povestească. Glasul lui curgea domol în întunec, dar nu știa dîncotro vine.

«Apoî eram, ca să nu spun minciuni, băiețandru, așa de vre-o nouă ani... Era tot pe vremea clăcilor. Și, știți cum is dracii, nu s'astîmpără cît îi picul, cum îi argintul cel viu... M'am luat la joacă încă cu vre-o doi, și iaca ne-a apucat noaptea la niște vecini.

Da noi, să nu ne astîmpărăm, să nu facem zece pași pînă acasă, — ce ni vine nouă, pe semn și Dumnezeu așa a vrut, întrăm tupiluș într'o casă, și țuști pe cuptor... În casă întunec, besnă... Pe cuptor, ne aciuăm printre niște țolinci. Hm! cînd imi aduc amînte... Acolo, șu-șu-șu, șu-șu-șu, am început a spune la năzbîtiș, ca băieții, ș'a rîde, de parcă eram la noi acasă. «Măi, zic eū, cine șede aici? — Ileana, văduva Rusului, zice unul. — Văduvă, măi? Săraca văduvă! Eū am auzit pe lița Cătrina zicînd că are

vre-o trei bărbați, măi...» Da cellalt, de colo: «Da nu-î păcat, măi, să ție trei bărbați?» Și Neculai, cel mai mare dintre noi, numai ce a început a rîde: «Că tare-măi sînteți proști, măi! Parcă popa știe? Da eû am auzit pe mămuca zicînd că și popa vine s'o blagoslovească...» Iaca, îmi aduc aminte ca de ieri... Draci! ce crezi? Pe urmă tot așa am boscorodit noi acolo, pînă s'a făcut întuneric de-a binelea. Atunci glasurile aû prins a muia, și băieții unde nu mi s'aû pus să se întindă, de li pîrîiau toate ciolănelele... Numai ce vād pe unul că pleacă capul și închide ochii; cellalt tot așa... S'aû lungit prin fiendurî, ș'aû adormit, da' știu cum dorm copiii: nici nu s'aude cînd suflă. Numai eû nu știu ce Dumnezeu aveam că nu puteam închide ochii în ruptul capului. Stam și ascultam cum țiuie o ață de vînt printr'o crăpătură a hornului, îmi era frică nu știu cum, și pe dinaintea ochilor parcă mi s'aprindeau lumini verzi. Doamne, măi băieți, multe vede omul cît trăește! Stam eû așa, prin întuneric și mă gîndiam: cum nu-s eû acû acasă, la lumină și la mîncare!.. Și, cum stam așa, gîndindu-mă, într'un tîrziu aud un vuiet de pași. Mi-a sărit inima din loc. Am auzit șopote, pe urmă o opaiță s'a aprins, și, prin lumina cea roșie, am văzut trei femei: nu le-am putut cunoaște, da' am priceput, după trup și după vorbă, că-s femei în toată puterea vîrstei, cînd e viața mai dulce... Măi! gîndesc eû, ce dracu aû de gînd să facă? și stam tupilat în dosul hornului, îmi țineam răsufletul și mă uitam la dîsele...»

Batrînul scoase luleaua și și-o îndopă cu tutun.

«S'a stins focul! șopti un glas sfios.

— Psss! taci, fa!.. gemură cîțiva flăcăi.

— Și, cum vā spun, zise moșneagul scăpărînd, mă uitam la dîsele. Deocamdată s'aû așezat pe laiță și s'aû pus la sfat. Aû sfătuit ele ce aû sfătuit, că eû de pe cuptor n'auziam, pe urmă numai ce le vād că încep să se dezbrace... Pînă la piele s'aû dezbrăcat!.. Așa-așa, nu chicotiți degeaba, pînă la piele... Și eû mă uitam minunat la dîsele. Ce Dumnezeu aû de gînd să facă?

Numai ce vād că una scoate o letcă de sub pat, se suie în horn și prinde-a descînta. Da' mie mi se părea că tremură cuptorul cu mine... Pe urmă, aceia s'a coborît, și s'aû suit și celelalte pe rînd. Dumnezeu știe ce-aû boscorodit, eû nu știu, că de-abia îmi țineam sufletul de frică. Atîta știu c'aû strigat mai tărișor cite-un nume de bărbat: Toadere! Ioane! Gheorghe! Asta știu.

Doamne! Hm! Ferească dumnezeu de muierea ticăloasă... Să vedeți... Cea d'întăiu, așa cum era în pielea goală, a încălecat pe cociorvă și s'a așezat în prag. Una a apucat o lopată și se făcea că rînește tot în prag; alta sufla în patru vînturî... Și numai ce vād că cea călare pe cociorvă se urnește și, dup-dup, o aud făcînd ocolul casei. După ce ocolește casa, se oprește la ușa. Cea care sufla, întreabă:

«Cică ce macină, moară de piele?..»

Cealaltă răspunde: «Minte și cuvinte!

— Hi! moară, 'nnainte! zice iar cea d'intăiū... Și iar dup-dup, dup-dup...»

Moșul se opri din nou.

«Doamne ferește și apără! roști iar baba Maranda, făcîndu-și cruce. Mare minune!» Flăcăii și fetele ascultaū tăcuți.

«Așa-așa, zise moș-Precu, cum-vă spun... Iar a încunjurat casa odată... A doua oară a întreat-o ceia ce rânia cu lopata.

«Ce macinî, moară de piele?

— Minte și cuvinte!

— Hi! moară, 'nnainte!

Și iar: dup-dup, dup-dup... A treia oară s'a oprit ș'a întreat cea cu cociorva pe celelalte două:

«Ci-că ce faceți, morarilor?

— Facem loc măcinătorilor!...»

Și iar a pornit... Și tot așa, pînă la nouă ori...

Da eū de acolo, de după horn, numai știam pe ce lume-s. De cînd maica m'a făcut n'am văzut așa poznă, da' cred că nici n'am să mai văd! Mi se făcuse inima cît un purice.

După ce-aū, sfirșit asta, s'au îmbrăcat și iar aū început să boscorodească, să dea din minî. Și iar am auzit: Toadere! Ioane! Gheorghe! Pe urmă și-aū făcut semne, și s'au așezat pe laiță.

Vreme multă n'a trecut la mijloc. Numai ce-aud așa, ca un vînt greū, în văzduh, afară, și; deodată, zdup! pe prispă... Pe urmă, am auzit strigînd: Apă! Atunci aū sărit șopotind femeile — și îndată le-am văzut intrînd c'o mîndrețā de flăcău de-ți era mai mare dragul să te uiți la el. Numai, era galben ca un mort și ochii îi ținea neclintiți, ca de steclă. L-aū așezat pe laiță, l-aū răzāmat între perne și ele s'au dat, tăcute, la o parte.

Nu trece mult și iar aud ca un vînt, dar un vînt mai greū! venia, venia... șuiera parcă! Și iar — zdup! pe prispă, și: apă! Cînd l-aū adus, mi s'a arătat un bărbat voinic și mîndru, cu cuțit la briū, nalt și spātos, de parcă era un hoț de cei dedemult... L-aū așezat și pe acesta alătura cu cel d'intăiū.

A trecut el așa un răstimp. Cei veniți dormiaū parcă. Deodată, mă-i oameni buni, aud un vaiet lung, departe: părea că vine un vînt nemilos-tiv dezrādācinînd copacii... Aud: Mor! apă! apă!

Femeile aū sărit speriate. Aū prins a șopti: Rāpede! rāpede! lapte pe la țîțina ușei! Vine de departe, de la munte!

Aū ieșit afară. Cînd s'au întors, duceaū de subsuori un Mocan zdravān, îmbrăcat c'o tohoarcă mițoasă, lungă de-i ajungea pînă în călcāie... Da' era ostenit, sārācul! de mult drum ce făcuse pe sus, ce crezi? Și l-aū pus și pe dînsul cu ceilalți alătura.

Pe urmă văd că aprînd muierile foc mare în vatrā... Scot după aceia din poliți găini fripte, bre, și rachiū, și vin, toate bunătățile pāmîntului... Și, cum s'a făcut, s'au deșteptat și ibovnicii...

N'am mai văzut ce-aū făcut, că era lumină mare, și-mi era frică să nu mă zăpsească, c'atita-mi trebuia! M'am ghemuit și eū cum am putut prin țolinci. Ca prin vis, am auzit glasuri încete, risete înfundate... Se drăgostiaū și chefuaū. Pe urmă, am adormit.

Iaca așa. A doua zi, cind m'am trezit cu tovarășii, casa goală. Am șterpelit-o și noi cum am putut. Da' eū am tăcut chitic multă vreme; chiar multă vreme am crezut c'am visat... Uite-așa am văzut eū cum aū venit pe prăjină coșcoțeamite oameni cit munții...»

Se auzia scirțitul pănușilor, păpușoi galbeni zburău în grădină. Oamenii tăceaū îngropați în foile albe, în lumina puțină a finarului. Un stol de rațe trecu vijiind peste livezi spre iazul din vale.

Izbucni un glas:

«Măi Toader-a-Oanei! Ia așa are să te aducă Ileana pe tine: călare pe prăjină!

— Așa, Jupineasă?» strigă Toader, răpezindu-se în sus. Și, apropiindu-se de Ileana, începu s'o tămînjească pe obraz și prin sîn c'un tăciune de păpușoiu. Fata răcni înspăimîntată, zvîrcolindu-se prin pănuși, — și, cind ridică capul în lumina slabă, toți porniră a ride în hohot: era neagră ca fundul ceaunului.

Claca merse strună pînă'ntr'un tîrziū, cu povești și cu glume. Apoi, după miezul nopții, Icuță prinse a zice de joc, — și, pe cind moș-Precu cinstia pe cei bătrîni, flăcăii și fetele se prinseră de briie și traseră o sîrbă fierbinte prin mormanele de pănuși. Șașa, cu Icuță în cap și cu Hasanache, după ce sparseră claca, porniră spre Broșteni prin marginea livezilor întunecoase.

Scripca cînta limpede, cobza bombănia pe gînduri, și moș-Hasanache o îngina pe nas, mormăind: «Pe lingă drum, pe lingă drum...»

Din vreme în vreme chiuiaū flăcăii, umplînd văile și ponoarele de clocote; — fetele mergeaū grămadă înaintea, une ori una îndrăznia să ridice glasul; — și pînă într'un tîrziū se innălță în cerul limpede melodia din ce în ce mai slăbită a scripcei lui Icuță.

Apoi departe, în văi, tăcu.

MIHAIL SADOVEANU.

CUGETĂRI

Zimbetul, care e o cochetărie, o bunătate, n'are a face cu risul, care e o bucurie, și cu rînjitul, care o batjocură. Cei mai mulți oameni rînjesc.

*

Pentru cei mai mulți, lumea e lumea care laudă și critică. În afară de dînsa ei se știu numai pe sine. Cind se știu...

SECERĂTORUL

*Ce piclă caldă și-a lăsat cuptorul
Pe lanurile 'ntinse de seară!
În valuri de argint secerătorul
Muncește fără preget pînă 'n seară.*

*Un nou raș se 'nnalță dinspre munte
Și-un vînt adictor vestește ploaie;
Cu mîneca el șterge de pe frunte
Sudoarea ce se scurge în șiroaie.*

*Dar, ostenit, răpus de-atîta muncă
S'așează 'n umbra holdei, la răcoare
Și'n dulcele repaos își aruncă
Privirile pe 'ntinsele ogoare...*

*Apoi de la pămînt se scoală iarăș,
Cu noi puteri muncește el într'una
Pîn'ce soarele-al zilei drag tovarăș,
Apune liniștit ca 'n totdeauna, Cluj*

G. SĂPUNARU.

CRONICA

D-ra Maria Cunțan își adună în volum poeziile, saū, mai bine, fiind vorba de cineva care cîntă așa de mult pentru sine, care e așa de străină de public, de critice, de ziare, de reviste, de reclame, de orice zgomot străin, — apar, cine știe cum strînge la un loc, poeziile d-rei Cunțan.

Judecînd după nume și după frumoasa copertă ce împodobeste carticică, mulți își vor fi închipuind să găsească în ea cîteva vise albe în strofe ușoare, cîteva naive îngănări din anii nesiguri ai vieții, o lungă monotonie curată, de albastru și alb, pe 10, și pe 20, pe 100 și mai bine de pagini. Și poate ar lăsa la o parte aceste «Poezii», în locul cărora se pot ceti atîtea altele.

Ar fi însă cea mai neînțelegătoare și mai nedreaptă judecată. În aceste pagini e un suflet și o viață, care își au chipul deosebit, între atîtea suflete și vieți care sînt risipite în largul lumii. E o viață de gînduri triste, de nădejde moartă, de lacrimi care cad în tăcerea supunerii. E o viață foarte mică, menită să stea în aceste hotare, dar în care se luptă un suflet puternic. Acel suflet are ținte eroice, de jertfă vitează, de măreață închinare către o fire înaltă și hotărîtoare. Și în ce alta poate să stea eroismul femeii? Sînt atîtea femei care imită versurile bărbaților; iată una care vorbește din inima ei.

Vorba e răspicată și așa de simplă cum nu se întâlnește la nimeni dintre cîți poeți au scris până acum. Bucățile — ori că e o plîngere, ori că e o chemare, ori că s'au scris. Une ori ai icoane turburi, gînduri neisprăvite, sentințe stîngace: așa a fost în suflet, care nu putea să aștepte vite, sentimente isprăvirea, mlađierea. Alte ori, dintr'un singur avînt s'au inseninarea. Cînturi care pot sta printre cele d'întăiu ale literaturii noastre. desprins e nevoie să spun care: această poezie vorbește tot așa de deplin oricărui cetitor.

Și oricare datorește, fiindcă a fost lăsat și el să asculte, nu laude, căci astfel de suflete n'au nevoie de ele, nu sfaturi, pe care nu le înțeleg, ci o mulțămire înduioșată.

*

Paria de Eug. Herovanu, roman, tip. Goldner, Iași. Răsfoind, găsești chipuri și frase pe care le-ai mai cetit de multe ori în franțuzește. Tîncărul care a scris, care a *compus* această carte are lectură și e dibaci. Numai umila noastră părere e că asemenea scrieri fac același efect ca pretinsul portret al lui X, în care ai recunoaște caricatura *serioasă* a lui Y.

Văd că d. Herovanu ni vorbește despre un Evreu care s'a botezat și despre tulburările antisemite întîmplute acum cîțiva ani în Iași, dar dacă-mi sună la ureche înfr'una, ca o obsesie, întorsăturile și legăturile obișnuite ale lui Zola de la Paris!

*

Săptămîna aceasta ni aduce multe reviste. «Luceafărul» din Budapesta mîntuie de tipărit nuvelele și schițele ce i s'au trimes pentru concurs; el dă o strălucită traducere, de d. Goga, a unei vestite poezii de Petöffy. — *Făt-Frumos*, I, 16: Poesia *Prutul* a d-lui Corneliu Moldovan e cea mai bună pe care a scris-o până acuma: puternică și curată în concepția ei, ea cuprinde pe-alocurea versuri zguduitoare. În «Caraula», d. A. Mindru, un adevărat poet și el, dă în scurt o icoană deplină din vremurile pe care le crează din nou cu mintea, cine e în stare. Nuvela *Cărușul* a d-lui V. Pop — și un oaspete al nostru, dar care ne-a uitat — cuprinde acel caracter deosebit al scriitorului de a lega la un loc realitatea cea mai vulgară cu cea mai adevărată duioșie. Cumpătat și mișcător incepe schița *O întimplare* a d-lui Emilgar, care și-a ales întinsul cîmp al vieții vechii noastre boierimii, de țară și de oraș, în Moldova. — Dintr'o dare de samă în «Familia», despre conferința ținută la Cluj de protopopul Dăianu, ne lămurim mai bine decît din ce s'a scris din trecut până acum despre opera literară, găsită și păstrată de conferențiar, a scriitorului maramureșean Artemie Anderco. Anderco, născut în satul Borșa, în casa preotului de acolo, la anul 1853, a trăit douăzeci și patru de ani, trecînd din școlile ungurești ale Ținutului său la cele din Italia și, în afară de aceasta, a străbătut în călătorii atente România și Franța. La început, s'a încercat, nu fără izbîndă, a face poezii în ungurește, apoi Italia-l trezi și pe dînsul, ca pe cutari vechi înaintași. Și-a însemnat toate întîmplările și gîndurile în foi răzlețe, care fac nu mai puțin de șapte volume. Ele au interesul mare că vin dintr'o țară care de foarte multă vreme n'a dat nimic literaturii românești. Însemnările din România anilor 1870 trebuie să fie foarte folositoare. D. Dăianu n'a dat până acum mostre din Anderco. Se gîndește la o ediție completă? Ar fi prea întinsă, și o mare parte din publicație ar fi născută moartă. Poate ar fi bine ca Academiei din București să i se ofere o publicație parțială,

într'un singur volum, iar manuscriptul să se dăruiească Museului Național din Sibiiu.

«Albina», revistă de popularizare din București, merge de tot slab, răsplătind astfel foarte puțin bunăvoința atitor abonați săraci. De citeva n-re nici Coșbuc nu mai dă nimic. Iosif a apărut și a dispărut. O biografie a Mitropolitului Veniamin Costachi — pe care o oferisem (era s'a tipărit apoi în Biblioteca de 15 bani a «Minervei») — a fost răspinsă. În schimb, revista se ține cu acte oficiale, cu contribuții fără noimă ale unor scriitori ce caută câștigul și cu trimeterile, cele mai multe foarte slabe, ale învățătorilor.

Sînt și eu bucuros că există o revistă de popularizare, începută cu intenții foarte curate și puternic sprijinită de Stat. Dar ea nu poate ieși mai departe fără program, fără conducător, fără materiale vrednice de citit și folositoare. Ea ar compromite atunci față de sătenii însăși cartea românească. Cineva trebuia să spuie odată aceste lucruri, și le spun eu, oricîte supărări aş pricinui prin aceasta chiar unora dintre puținii mei prieteni.

*

Elevii liceului Sf. Sava din București au strîns 600 de lei și i-au dăruit Cîrmuirii pentru ca să dea hrană sătenilor lipsiți. Inițiativa acestei fapte frumoase se datorește profesorului de istorie de la acel liceu, d. I. Georgian, fiu de preot sătesc din județul Botoșani.

*

Lista conferințelor ce se vor ținea în această iarnă la Ateneul Român s'a tipărit. Începe — *faustum omen* — desinteresatul și modestul factor de cultură romînă care se chiamă d. Gr. G. Tocilescu: d-sa va vorbi despre «Monumentele noastre» și la ce pot servi celor cari se ocupă de ele. Apoi un șir de nume ce nu spun nimic și, ai căror purtători vor cuvînta despre Instrucțiune, Cestiune, Evoluțiune, Romînime, etc., pentru a nu spune nimic. D. Tocilescu apare încă de două ori; odată, *amintindu-și de un studiu pe care-l vom numi la ocazie*, d-sa anunță o conferință despre Napoleon al III-lea și Principatele Romîne; altă dată se vor auzi părerile sale despre «Arta și Mănăstirile din România» (e un răspuns la conferința cu același titlu pe care am ținut-o la «Societatea Doamnelor Romîne»: dacă d. Tocilescu va avea și îndrăzneala de a o tipări pe a d-sale, vom putea discuta). Cîțiva doctori n'au știut de sigur în ce mediu vin. Același e fără indoială cazul cu cinstitul Bucovinean Dinulescu, cu deputatul G. Diamandi și cu statisticianul Creangă.

Se va găsi odată o mină de oameni hotărîți cari să facă rînduială în acel Ateneu, care trebuie să fie o mare tribună serioasă și binefăcătoare? Și — adăugim pentru cine trebuie să înțeleagă — și tot așa la Liga Culturală?

N. IORGA.

CUGETĂRI

Cel ce e în adevăr fericit nu simte niciodată nevoie s'o spuie.

*

Ce e moartea? O *prefacere* a conștiinții.